

Головань Вячеслав

кандидат технічних наук, професор,
кафедра ракетно-артилерійського озброєння,
Військова академія,
м. Одеса, Україна
gv55.gv55@gmail.com

Головань Артур

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри ракетно-артилерійського озброєння
Військова академія (м. Одеса),
м. Одеса, Україна
dopler@ukr.net

Нікул Станіслав

кандидат технічних наук, доцент,
начальник кафедри ракетно-артилерійського озброєння
kaf_rao_od@ukr.net

Дроздов Михайло,

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
кафедра фундаментальних наук,
Військова академія,
м. Одеса, Україна
drozd48@ukr.net

**СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
У ВИЩІХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Анотація. Достатньо висока практична компетентність військових кадрів завжди була пріоритетною необхідністю в діяльності Збройних Сил

України (ЗСУ). Її значення багатократно зросло через реалії бойових дій, які сьогодні відбуваються. Зокрема, зараз на озброєння ЗСУ масово надходять зразки озброєння та військової техніки (ОВТ) від країн-партнерів України. Тому актуальним є завдання якнайшвидшого, глибокого та ефективного оволодіння військовослужбовцями такими зразками ОВТ. Висловлюється погляд авторів на способи вирішення проблеми, поставленої самим життям, на досвіді практичного навчання у Військовій академії (м. Одеса).

Ключові слова: *практичне навчання; мотивація на навчання, формування практичної компетентності, попереджувальне навчання, тренажери ОВТ, комп'ютерна симуляція, кваліфікаційне атестування курсантів.*

Annotation. *Sufficiently high practical competence of military personnel has always been a priority need in the activities of the Armed Forces of Ukraine (AFU). Its importance has increased many times due to the realities of hostilities that are taking place today. In particular, the AFU are now receiving large quantities of samples of weapons and military equipment (WME) from Ukraine's partner countries. Therefore, the task of quickly, correctly and effectively mastering such types of WME by military personnel is urgent. The authors express their views on ways to solve the problem posed to the Armed Forces of Ukraine by life itself, on the basis of practical learning at the Military Academy (Odessa).*

Key words: *practical learning; motivation for learning, development of practical competence, preventive training, WME simulators, computer simulation, qualification certification of cadets.*

Вступ. Практична підготовка майбутніх військових фахівців завжди була в центрі уваги організаторів освітнього процесу ВВНЗ. Свідченням цього є відповідні керівні документи [1 - 2], наукові праці, впровадження методичних та педагогічних інновацій в освітній процес ВВНЗ [3-5] і позитивні відгуки з військ щодо якості підготовки випускників ВВНЗ за результатами їх військово-професійної діяльності на первинних посадах. Більше того, сьогодні вихованці ВВНЗ стійко і гідно боронять Україну в лавах ЗСУ.

В останні декілька років, керівництво Міністерства оборони України і самих ВВНЗ значно змінила розподіл бюджету навчального часу на користь практичної підготовки випускників.

В той же час, здобутий досвід показує, що просте збільшення навчальних годин на практичну підготовку не може призвести до бажаних результатів. При цьому страждають інтереси фундаментальної та військово-інженерної підготовки, тому що зменшилася їх частина в розподілі бюджету навчальних годин. З цього можна зробити висновок – розв'язання існуючих проблем практичної підготовки необхідно шукати на шляху інноваційних організаційних, методичних, психолого-педагогічних, матеріально-технічних та інших **інноваційних** впроваджень.

Інновації є вкрай необхідними в реалізації завдань освітнього процесу ВВНЗ, а вдалимими є такі, що довели свою ефективність.

Сьогодні країни-партнери України надають відчутну допомогу постачанням ОВТ, яке має певні конструктивні особливості та специфіку застосування для фахівців ЗСУ. Так званні, «шилдики», що виконані на зразках ОВТ на іноземних мовах, також утруднюють дії операторів.

Таким чином, швидке та ефективне оволодіння новими зразками ОВТ є актуальною задачею освітнього процесу сучасного ВВНЗ.

Автори вважають, що подальше вдосконалення практичної підготовки випускників ВВНЗ є можливим лише в гармонічному поєднанні позитивного досвіду минулого з принциповими змінами в освітньому процесі ВВНЗ в усіх видах їх діяльності на основі інноваційних процесів.

Мета статті – оприлюднення досвіду авторів в оптимізації освітнього процесу ВВНЗ за напрямком практичної підготовки тих, кого навчають.

Постановка проблеми - визначення пріоритетних напрямків оптимізації освітнього процесу ВВНЗ диктується реаліями бойових дій, що відбуваються сьогодні і мають тенденцію на подальший, часто непередбачуваний розвиток. Проблема полягає в коректному і достатньо повному аналізі досвіду бойового застосування ЗСУ і відпрацюванні необхідних рекомендацій на подальше

вдосконалення освітнього процесу ВВНЗ.

Методика дослідження – теоретичне обґрунтування та випробування інноваційних рішень в реалізації практичного навчання курсантів ВВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Сучасну систему ефективного формування військово-професійної практичної компетентності випускників ВВНЗ можна представити у вигляді трьох основних підсистем: планування практичного навчання курсантів ВВНЗ; формування практичної компетентності в освітньому процесі ВВНЗ; аналізу та корегування процесу формування практичної компетентності курсантів ВВНЗ (рис. 1).

На рисунку 1, за браком місця, більш докладно представлені перші дві підсистеми. Третя підсистема має своє наповнення, яке складається з самостійного контролю курсантом здобутих знань, вмінь та навичок за допомогою спеціально розроблених викладачами роздавальних матеріалів, регулярної поточної перевірки готовності курсантів до заняття, проведення рубіжних та підсумкового рейтингових контролів рівня освітньої компетентності курсантів, зовнішніх контролів, у тому числі, роботи викладачів кафедр, акредитації ВВНЗ за спеціальностями та спеціалізаціями підготовки, збору відгуків на випускників ВВНЗ з військ та ретельного аналізу всього цього з відпрацюванням необхідних рекомендацій на корегування.

Від рівня планування практичного навчання багато в чому залежить успішне рішення щодо підготовки висококваліфікованих офіцерів з глибокими теоретичними знаннями і необхідними практичними навичками.

Метою організації навчального процесу є об'єднання в єдиний комплекс усіх видів навчальних занять і навчальних робіт шляхом викладання взаємопов'язаних і взаємообумовлених навчальних дисциплін, проведення практичних занять, практик та стажувань. При цьому необхідною є оптимізація у співвідношенні теоретичного і практичного навчання курсантів.

Можливо максимально покращити практичну підготовку майбутніх офіцерів шляхом збільшення її бюджету навчального часу за рахунок фундаментальної та військово-інженерної теоретичної підготовки ?

Рис. 1. Система формування практичної компетентності курсантів у сучасному ВВНЗ

Ніяк, фундаментальна та теоретична підготовка виступають вкрай необхідним підґрунтям практичної підготовки і про їх ефективність слід турбуватися не менше, ніж про підготовку практичну. Достатньо високий рівень практичної компетенції випускників ВВНЗ виступає головним завданням для організаторів освітнього процесу ВВНЗ і, в першу чергу, самих курсантів. Довічна істина, навчитися той, хто цього бажає, нікого не навчить навіть найкращий з викладачів, якщо у курсанта відсутня мотивація на навчання. То ж з першого дня навчання у ВВНЗ курсанти мають потрапляти в освітнє середовище, в якому все орієнтоване на здобуття військово-професійної підготовки за спеціальністю та здатності до її збереження і розвитку на протязі всієї військової служби.

У згоді з сучасним станом, значна частина бюджету навчального часу призначена для самостійної роботи тих, хто навчається. Це відбувається за рахунок відповідного скорочення часу аудиторних занять. Тому, з метою більш ефективного використання повного навчального часу авторами було впроваджено методичку **попереджувального навчання**, коли курсант прибуває на будь-яке заняття в стані первинного ознайомлення з його змістом [6]. Досвід попереджувального навчання цілком підтвердив свою ефективність і цілком узгоджується з принципами компетентнісно-діяльнісного підходу, зокрема, в формуванні практичної компетентності випускників на всьому протязі навчання у ВВНЗ [7].

Практичну складову підготовки на профілюючих кафедрах ВВНЗ можна розглядати, як низку таких обов'язкових етапів: засвоєння алгоритму майбутньої військово-професійної діяльності у формі типових прийомів дій, як бази для виконання операцій; формування базисних операцій діяльності, що становлять основу майбутніх умінь; удосконалення навичок виконання базисних операцій і засвоєння нових операцій на рівні простих комплексних робіт; освоєння складних комплексних робіт на рівні самостійного виконання завдань за призначенням; удосконалення навичок, виконання завдань за призначенням на творчому рівні, тобто, рівні професійної майстерності [8].

Метою практичної підготовки курсантів з військово-технічних дисциплін є: освоєння методів грамотного й ефективного використання технічних знань у практичній діяльності; формування необхідних умінь і навичок експлуатації основних (базових) зразків ОВТ, підтримання їх у встановлених ступенях готовності; освоєння методів технічної діагностики, проведення контролю функціонування і пошуку відмов з використанням штатної діагностичної і вимірювальної апаратури; ведення експлуатаційної документації; придбання навичок самостійного освоєння нових зразків ОВТ, користування технічною і довідковою літературою для пошуку нових знань; оволодіння методикою організації та проведення занять з технічної підготовки у військах, освоєння прийомів і методів навчання підлеглого особового складу експлуатації ОВТ; формування необхідних умінь і навичок ефективного використання обчислювальної техніки в службовій діяльності, при рішенні військово-технічних завдань, плануванні й організації експлуатації ОВТ; виховання і розвиток у курсантів військово-технічного мислення, впевненості у високій ефективності ОВТ ЗСУ та армій держав-партнерів, психологічної стійкості й усвідомлення необхідності фізичної витривалості при експлуатації ОВТ в складних умовах, самостійності у прийнятті командних та інженерно-технічних рішень, особистої відповідальності за стан і готовність ОВТ підлеглих підрозділів.

Перераховані цільові настанови повинні досягатися в ході практичної підготовки курсантів усіх спеціальностей, але на різних рівнях їх сформованості, які визначені для кожної спеціальності кваліфікаційними вимогами. Реалізація цільових настанов досягається в ході проведення різного виду занять. Результативність практичного навчання, динаміка зростання практичної підготовленості курсантів, залежить від технології організації та проведення усіх видів навчальних занять, ефективності використання матеріально-технічної бази та навчального часу і результативності попереднього навчання. Важливого значення набуває ретельний добір навчального матеріалу, завдань і вправ, що відпрацьовуються на практичних та

лабораторних заняттях, практиках чи стажуваннях з метою формування спроможності випускників у достатньо швидкому та правильному оволодінні раніше невідомими зразками ОВТ. Зміст практичної підготовки курсантів повинний бути тісно пов'язаний з функціональними обов'язками, які їм належить виконувати за призначенням у військах.

Основними видами занять, на яких формується практична складова військово-технічної підготовки курсантів є практичні, лабораторні, семінарські заняття, військово-спеціальні ігри, виконання курсових проєктів, тактико-спеціальні навчання разом з організацією результативної самостійної роботи курсантів.

Нарощування і закріплення практичних навичок курсантів доцільно здійснювати при відпрацюванні комплексних навчальних завдань з тактичної (тактико-спеціальної), військово-технічної і військово-спеціальної підготовки, а також у ході практик і військового стажування.

Метою таких занять може бути надання курсантами навичок бойового застосування та експлуатації ОВТ в умовах, наближених до бойових.

Комплексні навчальні завдання необхідно відпрацьовувати в ході групових вправ, польових занять, тактичних (тактико-спеціальних) навчань, які проводяться на фоні єдиної тактичної обстановки.

Зміст військово-технічних питань, що відпрацьовуються на таких заняттях, може включати: підготовку ОВТ до бойового застосування; здійснення маршу; проведення технічного обслуговування ОВТ; ремонт ОВТ, що реально чи умовно пошкоджено у ході бойових дій; відпрацьовування нормативів та інші роботи, які курсанти виконують у складній тактичній обстановці, як вдень, так і вночі.

Матеріально-технічне забезпечення комплексних навчальних завдань повинно забезпечувати практичне відпрацьовування навчальних питань кожним курсантом, як індивідуально, так і в складі розрахунку (обслуги) в залежності від конкретного змісту питання, що відпрацьовується, та виду ОВТ.

Тут автори виступають з пропозицією **регулярного присвоєння курсантам певного рівня воєнно-спеціальної кваліфікації** за кожним роком

навчання, з урахуванням рейтингових досягнень у навчанні за номерами бойового розрахунку. Виникне певний розподіл курсантів, які такі звання заслуговують і таких, що не змогли підтвердити черговий кваліфікаційний рівень. Таким чином, виникне і певна мотивація на навчання в подальшому.

Бюджет навчального часу сьогодні є дорогоцінністю. Його неправильна витрата може призвести до дуже шкідливих наслідків в підготовці майбутніх офіцерів. Необхідним є дотримання **принципу оптимального розподілу навчальних годин на теоретичну та практичну складові змісту навчання**. Оптимізація відбувається через досвід підготовки військових фахівців та їх випробування у повсякденній та бойовій діяльності військ. Очевидна в цьому важлива роль **регулярного оновлення та вдосконалення змісту навчання**, в якому забезпечено логічний та послідовний зв'язок у здобутті теоретичних знань з практичною підготовкою курсантів до виконання функціональних обов'язків в умовах, наближених до бойової обстановки. В освітньому процесі теоретична та практична підготовка курсантів поєднується в єдиний комплекс необхідних професійних компетенцій курсанта через методи та засоби навчання, які цьому максимально сприяють. Остаточне закріплення відбувається на тренуваннях, що проводяться в процесі оволодіння зразками ОВТ, на різноманітних практиках та стажуваннях у військах, при суттєвому підвищенні результативності самостійної роботи кожного курсанта на зразках ОВТ та тренажерах за різними посадами бойового розрахунку.

Практичні заняття проводяться в кінці вивчення кожної теми і розділу навчальної програми. На ці заняття виносяться питання підготовки до використання за призначенням зразка ОВТ, що вивчається. При цьому відпрацьовується методика оцінки функціонування зразка ОВТ, його окремих елементів (вузлів), перевірки основних параметрів і їх регулювання.

На практичні заняття, що проводяться в кінці вивчення навчальної дисципліни, виносяться питання відпрацювання методики комплексних перевірок, які охоплюють декілька елементів (вузлів). Також вивчається методика проведення контролю функціонування всього зразка ОВТ і оцінки

його бойової готовності за результатами контролю функціонування.

Бюджет часу, що виділяється на практичні заняття дисциплін теоретичної спрямованості, не дозволяє в повному обсязі відпрацювати всі питання, які стосуються експлуатації конкретного зразка ОВТ. Тому на практичні заняття виносяться основні операції, що визначені нормативними документами. Решта виноситься на тренування, практики тощо.

Під час практик вивчаються методики проведення регламентних, і профілактичних робіт різної періодичності, оцінки готовності окремих пристроїв і зразка в цілому до використання за призначенням, методики пошуку та усунення відмов, способи та засоби зберігання.

При проведенні практик за тематикою профілюючої кафедри відпрацьовуються питання підготовки ОВТ до бойової роботи, елементів бойової роботи номерів бойового розрахунку, а також переведення зразка ОВТ з бойового положення в похідне і навпаки.

Головним в практичних заняттях та практиках є самостійне виконання курсантами спеціально розроблених завдань, що вимагають досконалого знання будови, принципів дії і тактико-технічних характеристик зразка ОВТ для відпрацьовування його бойового застосування та технічного обслуговування чи збереження. Однак цього не завжди вдається досягти через недостатній вихідний рівень загальної і спеціальної підготовки курсантів, недостатню їх мотивацію на навчання, неправильну організацію самостійної роботи тощо.

Для подолання вказаних вище перешкод авторами розроблено і впроваджено в освітній процес **метод індивідуальної підготовки курсантів-асистентів викладача для проведення занять циклу практичної підготовки**. За ним викладач, напередодні проведення занять, займається зосередженою індивідуальною підготовкою за змістом заняття 3-4 курсантів навчальної групи (з числа найбільш успішних у навчанні), з метою їх підготовки до рівня асистента викладача (інструктора). Досвід довів ефективність методу для активізації пізнавальної діяльності всіх курсантів, особливо в процесі вивчення зразків ОВТ та практичній роботі на них.

З такою ж метою **необхідно з першого року навчання забезпечити належні освітнє середовище та мотивацію курсантів**, щоб суттєво підвищити ефективність формування практичної компетентності курсантів на наступних курсах і до завершення навчання у ВВНЗ.

Висновки. В результаті проведеного дослідження дійшли наступних висновків.

1. В умовах ведення бойових дій ЗСУ проти зовнішнього агресора різко зросли вимоги до рівня практичної компетентності випускників ВВНЗ за всім спектром військово-облікових спеціальностей.

2. Прийняття на озброєння ЗСУ іноземних зразків ОВТ вимагає термінового систематизованого їх вивчення та практичного оволодіння у ВВНЗ.

3. Подальше вдосконалення практичної компетентності випускників ВВНЗ може бути розв'язане тільки за використанням інновацій в змісті, методах та засобах навчання, як і в усіх інших складових освітньо-професійного процесу.

4. Надзвичайно важливим є раціональний розподіл бюджету навчального часу між фундаментальними, загально-інженерними та військово-спеціальними дисциплінами в оптимальному співвідношенні теоретичної та практичної підготовки.

5. Формування практичної компетентності курсантів необхідно починати з першого дня перебування у ВВНЗ. При цьому, у тому числі для збільшення мотивації, є доречним кожного року навчання у ВВНЗ проводити кваліфікаційне атестування курсантів за рівнем здобутої практичної компетентності.

Список використаних джерел

1. Інструкція про порядок організації і проведення військового (флотського) стажування, навчальної, виробничої, ремонтної, корабельної та інших видів практики курсантів (слухачів, студентів) вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів: наказ Міністерства оборони України від 12.01.2015 р. № 5. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0191-16#Text> (втратив чинність) (дата звернення: 29.02.2024). Порядок організації і проведення військового стажування, навчальної, виробничої, ремонтної, корабельної та інших видів практики курсантів та слухачів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та закладів фахової передвищої військової освіти: наказ Міністерства оборони України від 12.01.2024 р. № 23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0155-24#Text> (дата звернення: 29.02.2024).

2. Настанова з підготовки персоналу у Збройних Силах України: Затверджено начальником Генерального штабу Збройних Сил України 25.09.2020. URL: https://mil.knu.ua/files/301_749035828.pdf (дата звернення: 29.02.2024).

3. Телелим В. М. Інноваційний розвиток військової освіти в Україні: становлення, проблеми, перспективи. *Науково-практичний журнал «Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку»*. Київ. 2012. № 2. С. 177–188.

4. Як не залишитися «вічним лейтенантом», або Про трансформацію військової освіти / Спількування з директором Департаменту військової освіти і науки МО України Володимиром Мірненком 24.10.22. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/10/24/yak-ne-zalyshytysya-vichnym-lejtenantom-abo-pro-transformacziyu-vijskovoyi-osvity/> (дата звернення: 29.02.2024).

5. Маслій О.М. Концептуальні засади професійної підготовки майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння. *ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА: методологія, теорія та технології*. 2017. № 5. С.142-154.

6. Головань В.Г., Горліченко М.Г., Дроздов М.О. Метод попереджувального навчання в розв'язуванні проблем освітнього процесу військового ВНЗ. *Матеріали XXII Міжнародної науково – методичної конференції «Управління якістю підготовки фахівців»*. 2017. Ч.1. ОДАБА, м. Одеса.

7. Головань, В.Г., Горліченко М.Г., Дроздов М.О., Головань, А.В. Досвід формування компетентності курсантів вищого військового навчального закладу

в сучасних умовах. *Формування компетентностей обдарованої особистості в системі позашкільної та вищої освіти*. 2023. № 2. С.160-172. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/FCS/article/view/18134> (дата звернення: 29.02.2024).

8. Нецадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : монографія. / М. І. Нецадим. К: ВПЦ «Київський університет», 2003. 852 с.